

/ 64

चादावा

डिसेंबर १९७४

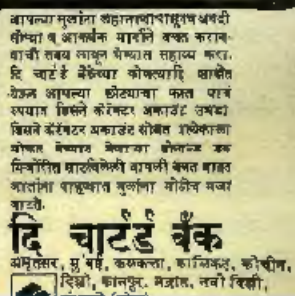
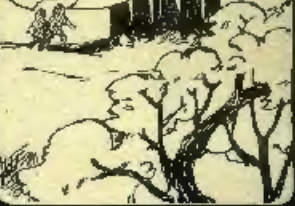

लोस्ता ! शारात एक कुताडकीच घर वसू हिने
एक हनिन्नाचा वेदरा काढिआ सो ! चला, जाऊन
मधु या स्थात काय तरतय छे.

मला पात
कारतय !
काय हा
कारतय !

चांदोबा

संस्थापक : नागरेड्डी

संचालक : ' चक्रपाणी '

या अंकावरोबर बहुरंगी दोषकथा
" महावली हनुमान " प्रारंभ होत आहे.
रामायणातली हनुमानाची गोष्ट सर्वांना
माहीतच आहे. परंतु आमच्या बाल-
वाचकांस कदाचित माहीत असेल की
हनुमानाची कथा अनेक पुराणांतही
वर्णिली आहे. म्हणून चिरनिराळ्या
पुराणांचे मंथन करून नवनीतासारखी
मृदुमधुर अशी ही कथा बालमित्रांच्या
ज्ञानवृद्धीसाठी या अंकापासून देण्यात
येत आहे. ही गोष्ट मधुरीच लहान
चोर सर्वांस आवडेल.

धन्य : २४ विसंखर १९७४ अंक : ६

दि चार्टर्ड बँक

अभिलेख, मु. बंध, कसकला, कार्मिकल, कोषीय,
दिवा, कानपूर, मजाल, नवी दिल्ली,

सिंह

[१६]

संजीवकाने दमनकाला हंसाची गोष्ट सांगितली व म्हणाला-“विश्वास करणारा मूर्ख नव्हा माणूस, पूर्वी जसा एक उंट लबाड वस्त्रांदांच्या मुलाखण्यावर फसला होता तसा फसतो.”

“ती गोष्ट ऐकू दे तरी!” दमनकाने गोष्ट सांगायला सांगितले.

संजीवक गोष्ट सांगू लागला.

फसवणुकीला बळी पडलेला उंट

सागरदत्त नावाचा एक मोठा व्यापारी होता. तो एकदा शंभर उंटांचा एक तांडा घेऊन परदेशी निघाला. उंटांवर मूल्यवान वस्तूची मोठमोठी गाठोडी होती.

त्या उंटांपैकी निकट गावाच्या उंटावर थोडा जास्त माल लादला गेला. शेवटी त्याला चालवणाऱ्याने जाले तेव्हा तो एका जार्गी बसला. व्यापाऱ्याने त्याच्या पाठी-

वरचा माल थोडा थोडा करून इतर उंटांच्या पाठीवर टाकला आणि त्या उंटाला त्या अरण्यातच सोडले व तांडा घेऊन पुढे निघून गेला.

व्यापारी निघून गेल्यावर बऱ्याच वेळाने त्या उंटाला जागचे थोडे हालसां येऊ लागले. तो हिरवळ खात व खड्याळाची-तले पाणी पीत थोडा हिडू फिरू लागला.

त्या अरण्यात मदोत्कट नावाचा एक सिंह रहात असे. त्याच्या सेवेला एक चित्ता, एक कावळा आणि एक कोल्हा नित्य रहात असत. त्या सिंहाला तो उंट विसला. त्याने आपल्या शेंवकांना विचारले-“हा कोणता तरी विचित्र प्राणी दिसतो आहे! कायपण रूप आणि रंग! हा जंगलात राहणारा हिज पणू आहे की

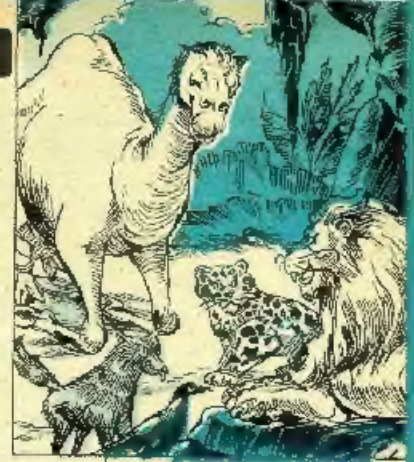
आहे?”

कावळाने उंटाला पूर्वी पाहिले होते. तो सिंहाला म्हणाला-“हे पाळलेले जनावर आहे. याला उंट म्हणतात. याचे मांस फार जवदार असते.”

ते ऐकून सिंह म्हणाला-“माझ्यावर विश्वास ठेवून माझ्याकडे अतिथी म्हणून आलेल्याही मी कधी दगलबाजी करणार नाही. अतिथी देवासमान असतो. त्याच्या हत्येचे पाप ब्रह्महत्यासारखे महा पाप मानले जाते. म्हणून त्या उंटाला माझ्या वतीने अभयवचन देऊन त्याला माझ्याकडे बोलावून घेऊन या. तो कशासाठी आला आहे, माझ्याजवळ त्याचे काय काम आहे, मी विचारून घेतो!”

सिंहाचे सेवक उंटाला जाऊन भेटले आणि सिंहाने वतीने अभयवचन देऊन त्याला सिंहाने बोलावून घेऊन आले. उंटाने येऊन पायावर डोके ठेवल्यावर सिंहाने त्याला विचारले-“काय रे बाबा! तू या अरण्यात कसा काय आलास?”

उंटाने आपल्यावर गुदरलेला सर्व प्रसंग थोडक्यात सांगितला. तेव्हा सिंह म्हणाला-“तू आपल्या गावी पुन्हा जाऊ नकोस आणि ओसे वाडू नकोस. माझ्याबरोबर अरण्यातच राहून हिरवे गवत व पाला खा.”

त्याप्रमाणे उंट निश्चितपणे अरण्यात राहू लागला. सिंहाना थोडा सेवक झाला.

असाच काही काळ लोटला आणि सिंहाने एका हत्तीशी भुंज माली. त्यात सिंहाना हत्तीचा दांत लागला. त्यामुळे त्याला गुहेबाहेर येणे जाणे अशक्य झाले.

त्या स्थितीत पांच दिवस गेले. सिंह व त्याचे तीन सेवक उपाशी राहले. कारण सिंह शिकार करून आला म्हणजे स्वतः पोटभर खाऊन उरलेले सर्व आपल्या सेवकांसाठी ठेवीत होता, त्यावर सर्वांचे पोट भरत असे. परंतु आता सिंहाने शिकार बंद झाली होती. फक्त उंट एकटा हुरवळीवर हिडून फिरून पोटभर खाई

आणि तो चांगला गलेकट्ट होत चालला होता.

आपल्या अनुयायांना त्या दीन स्थितीत पाहून सिंह त्यांना म्हणाला—“मी जखमी होऊन आजारी पडलो आहे. तेव्हां तुम्हीच जंगलातल्या एखाद्या प्राण्याला मारून त्यावर आपला उदरनिर्वाह चालवा.”

“आमच्या महाराजांची ही स्थिती असतां आम्ही खुशाल पोट भरून लागे कसे काय जमेल?” कोल्हा म्हणाला.

सिंह म्हणाला—“तुमची स्वाभि मक्ती पाहून माझ्या मनाचे समाधान झाले. तुम्ही जाऊन एखाद्या प्राण्याची शिकार करून आणा. आपण सर्व मिळून खाऊ या.”

परंतु त्याचे शेंकक काहीच बोलले नाहीत. तेव्हा सिंह म्हणाला—

“अरे! यात संकोच करण्यासारखे काय आहे? जाऊन वाटेत तो प्राणी वरून घेऊन या, मी या स्थितीतही त्याला ठार करून तुमची पोटे भरण्याची व्यवस्था करीन.”

शोभाव निघाले. परंतु त्यांना एकदमाल शिकार मिळाली नाही. तेव्हां कोल्हा व कावळा दोघे इतर कोणाला ऐकू जाणार नाही इतक्या हुलक्या आवाजात बोलू लागले.

कोल्हा म्हणाला—“कावळोबा! आपले हे फिरणे बघ अगदी फुकट आणि निरर्थक आहे! या उंटाला चरबी वाढलेली दिसते आहे ना तुला? याला ठार केले तर आपल्याला कितीक दिवस मैजवानी उडवायला मिळेल!”

तेव्हा कावळा म्हणाला—“कोल्होबा! तू म्हणालास ते खरे आहे रे, पण या उंटाला आपल्या घन्याने अभयवचन दिले आहे ना!

“तसं असेल तर मी घन्याकडे जाऊन उंटाला ठार करण्याची परवानगी विचारून येतो.” असे कावळेपाला कानात सांगून कोल्हा इतरांना म्हणाला—“मित्र हो! तुम्ही सर्व येथेच थांबा! मी आपल्या घन्याकडे जाऊन पुढे काय करावे ते त्याला विचारून येतो!”

तिल्या बहिणी

[४]

[आपल्या तिला मुलींना पिढ्यां उचलून घेऊन गेल्याचे राजाने सांगितल्यावर सर्व जणांचा विश्वास बसला. एकदां रात्री त्याची मुलगी सुहासिनी त्याच्या सैबागृहात आली. राजा तिला तिच्या दाईजवळ सोडून सैबागृहाकडे जाण्याचा भुवाराची वाट पाहून परतला तर त्याला सुहासिनी किंवा तिची दाई कोणीच भेटल्या नाहीत. शुद्धे—]

भुवाराच्या बाटेने बाहेर निघायला आणखी एकाही चोरवाट तर नाही, असा विचार करून राजा काही वेळ रात ओषत राहल्यावर त्याला एकाएकी एक दार दिसले. दारातच दाई व सुहासिनी भेटल्या. राजाला जिवंत जीव आल्यासारखे माले. तो त्या दारमून आत गेला तेव्हां सुहासिनी-साठी त्याने घेऊनले सैबागृह असल्याचे त्याला आढळले.

त्या विचित्र चोरवाटेने गुप्त काय बरे असेल याचा शोध काढल्यावर त्याला कळले की सुहासिनीच्या खोलीत निगोळा लागून जे मोठेमोठे वारसे होते ते जमिनी-पासून छप्परापर्यंत विकटलेले होते. त्या वारशात एक वारसा विचित्र होता. जमिनीवर एका जागी एक कळ होती. ती दाबली की वारसा जमिनीत गडप होऊन जाई आणि त्या जागी एक मोठे दार होई.

त्या दारानेच भुयारातली वाट राजाच्या शैयागृहात जात होती, खोलीत कळ होती तशीच दाराबाहेर एक कळ होती. ती दावली म्हणजे दार आपोआप बंद होई. पुन्हा दाबले की आरसा जमिनीत जाई आणि दार असल्याने कळे.

आता सुहासिनी राजाच्या शोपायच्या खोलीत कधी पोचली पाहू या. मेहुनी-प्रमाणे राईने सुहासिनीला तिच्या पलंगावर शोपविले व ती शोपली असेल असे समजून स्वतः शोपली. परंतु त्या विवशी रात्री सुहासिनीची शोप मध्येच मोडली. तिला काय करावे, सुषेना म्हणून ती खोलीत फिरत असता तिचे

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

10 / 64

जी कळ होती तिच्यावर पडले. लगेच आरसा जमिनीत गेला आणि एक मोठे दार दिसू लागले.

ती अद्भुत गोष्ट घडल्यावर ती निष्णा-ऐवशी भुयाराच्या वाटेने गमतीखातर चालू लागली आणि राजाच्या खोलीत एका मोठ्या तसवीरीमाणे चे दार होते तेथे येऊन पोचली. पुढे वाट नाही असे पाहून तिने धावपून आणखी कोठे वाट आहे का पाहिले तेव्हा राजाच्या खोलीतली तसवीर तिच्या हाताचा जो हलकासा चक्का हागला तेवढ्यानेच पाठीमागून झकलली जाऊन दारासारखी खोलीत जायला वाट झाली. तेव्हा तिला पलंगावर तिचे दावा शोपत असलेले दिसले. ती धावतच आत गेली आणि आपल्या बाबांच्या अंगावर चढून बसली. त्यानंतर राजा त्या भुयाराच्या वाटेने बराच वेळ वाट शोधीत मटकत राहला होता.

असा तऱ्हेने भुयाराच्या रथा वाटेने गुप्त कळल्यानंतर राजाला एकावाजून आनंद झाला तर दुसऱ्या वाजून त्याच्या सर्वात शंकाकुशंका येऊ लागल्या. कारण वाट उद्यानातून होती, म्हणून इतके दिवस कोणाच्या दृष्टीस पडल्याशिवाय राजाला भुयारात जाऊन भीतभीत बाहेर यावे लागत

म्हणून मुलींना वाटेकडे तेव्हा भेटून यायला सोयीचे झाले होते. अर्थात या गोष्टीचा राजाना मानव माउस होता.

परंतु राजाला आणखी एक भीती वाटू लागली. जास्त काळजी घेतली नाही तर सुहासिनी अगर तिच्या इतर दोघी बहिणी वाटेकडे तेव्हा त्याच्या शैयागृहात येतील व त्यांना कोणी पाहिले तर त्या गोष्टीसाठी त्यांना इतके दिवस भुयारात ठेवले होते तीच गोष्ट नेमकी होणार नाही. मग त्या शैयागृहातच नव्हे तर राजवाडाभर आणि त्यानंतर राजावाड्याबाहेर वेष्टील हिडू फिरू लागतील तेव्हा काय करावे, या विचारात राजा गढून गेला.

शेवटी त्याला एक उपाय सुचला. त्या वेळेपर्यंत राजाने आपल्या तिघां मुलींना भुयारातल्या वाड्यात निरनिराळ्या तीन खोल्यात रथांच्या दाईंबरोबर ठेवले होते. परंतु राजाने त्यापुढे तो चोर दरवाजा होता ती खोली कायमची रिकामी ठेवायचे ठरविले आणि उरलेल्या दोन खोल्यात तिघां मुलींना ठेवण्याची व्यवस्था केली म्हणजे तो चोर दरवाजा मुलींना कळणार नाही आणि त्यांना त्या वाटेने

शैयागृहात येता येणार नाही. त्याने मुलींच्या दाईंना ती गोष्ट समजावून सांगितली आणि जास्त सावधानीरी वाळगण्यास सांगितले. तेव्हा कोठे त्याचे चित्त थोडे शांत झाले.

त्यानंतर बरेच विवशत राजा मुलींना भेटायला गेलाच नाही. परंतु एके दिवशी ती आरशाच्या खोलीत चोरवाटेने आला. चोर वाटेतली कळ दाबताच आरसा जमिनीत गेला. नंतर खोलीत आल्यावर पुन्हा आतली कळ दाबल्याबरोबर आरसा वर आला आणि दार बंद झाले.

राजाने ती चोरवाट दाखविणाऱ्या देवाचे व आपल्या भावाचे आभार मानले.

नंतर मुलींना भेटून, तो निश्चितपणे आपल्या सोलीत परत गेला.

त्या दिवसापासून राजा निदान एकदा तरी आपल्या सोलीतून भुयारात जाऊन मुलींना भेटून येऊ लागला. दिवसामागून दिवस जात होते. मुलींना त्या भुयारातल्या महालातले जीवन आवडूनासे झाले. बाप भेटायला येई तेव्हां तेव्हां मुली त्याला बरोबर घेऊन जायला हट्ट करू लागल्या. त्या राजाला चरूनच वसायच्या व म्हणा-याच्या-“बाबा! आज नाही सोडणार आम्ही तुम्हाला! आम्हाला बरोबर घेऊन चला आईकडे! आज घेऊन गेलंच पाहिजे.”

जाणार. त्याला तेवढे पैसे होईना. इतके दिवस केलेली खटपट फुकट जाण्याची भीती होती. म्हणून तो त्यांना म्हणे-“आतां नको, बेटा! पुन्हा केव्हा तरी घेऊन जाईन!” अशा तऱ्हेने मुलींची समजूत घालून तो निघून जाई.

हळूहळू म्हणतां महिन्यांमागून महिने लोटले. तिची मुली आनंदाने कोणत्याही प्रकारचे विच्च आल्याशिवाय वाढत होत्या. राजाच्या बानंदाळा पारावार नव्हता. परंतु राणीमाज मुलींच्या काळजीने दिवसे-दिवस संगत चालली होती. कारण मुलींना सोपून आपणत्यासाठी गेलेले नोकर एकेक करून परत येऊ लागले व मुली कोठे ही न. दिसल्याचे सांबू लागले. मधून मधून राणी ज्योतिष्याला बोलवून विचारी-“ज्योतिषीबुदा! माझ्या मुलींच्या जिवाला धोका तर नाही ना?”

“महाराणी! आपण निश्चित असावे, मुली, आहेत तेथे नक्कीच खुशाल आहेत. त्यांच्या बरोबर गेलेल्या बासी व नोकर-चाकर सर्व खुशाल आहेत. महाराणींनी स्वई काळजी करू नये. काही दिवसांनी सर्व सुस्तर परत येतील अशा सूचना मुलींच्या कुंडलीत आहेत.” असे ज्योतिषी राणीला सांगे. ते ऐकून राणी मनाचे

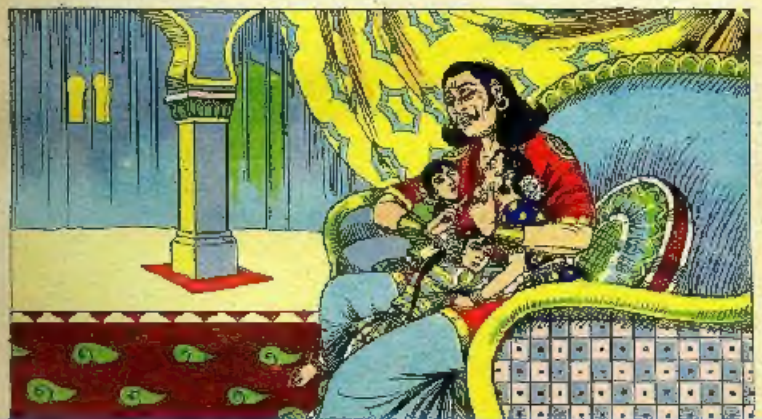
गप्प राही.

अशा तऱ्हेने दोन वर्षे लोटली. राजा दररोज चोर दरवाजाने भुयारातल्या वाड्यात जाऊन मुलींना भेटून येत होता. मुलीदेखील अगदी सुरक्षित होत्या. त्यांच्या विषयी काळजी वाटण्याचे कारणच राहिले नाही. तरी राजा त्यांना भेटून परत येई तेव्हां मुली बरोबर घेऊन जायला अधिकाधिक आपणू करू लागल्या.

“बाबा! आम्हाला तुम्ही इकडे एकट्या सोडून कां हो जातो? आईला भेटायचे आहे आम्हाला. फक्त एकदा आईकडे घेऊन जा!” असे सांगत, त्या राजाला धरूनच बसत व राजाने किती सांगितले

तरी एकत नसत. त्यांना रडत असलेल्या पाहून राजाचे हृदय कळवळून येई. तो मनात म्हणे-“काय हरकत आहे, एकदा आईजवळ जाऊन आल्या म्हणजे त्यांना व आईला बरे वाटेल.” परंतु तसे करायला त्याचे मन धजेना आणि तो मनाशी म्हणे-“काय वाटेस ते होवो, मन चट्ट करून एक वर्षभर मुलींना असेच भुयारातच राहू द्यावे.” म्हणून मुली किती रडल्या तरी राजाने, या ना त्या तऱ्हेने त्यांची समजूत घालून त्यांना घरी नेले नाही.

असेच आणखी काही दिवस गेले. मुलींना सातवे वर्षे लागायला फक्त चारच दिवस उरले. ते चार दिवस गेले की मुली निश्चितपणे आपल्या घरी जाऊन आईला

Fullscreen 127 14 / 64

मुलींनी त्यांच्या पायांना धिळसाच धातला आणि म्हणाल्या—“बाबा! या खेपेस तुम्ही आम्हांला बाहेर घेऊन गेला नाही तर तुम्हांला आम्ही जाऊच देणार नाही.” असे म्हणत त्यांनी बापाच्या पायांना धट्ट मिठीच मारली.

राजाचे मन द्रवले. त्याला वीर बरेवेना. तो विचार करू लागला—“ही तीन वर्षे निर्विघ्न पार पडली. आता उरले ते फक्त चोवीस तास काय होणार आहे? याशिवाय इतके लोक पाहारा बेत आहेत! मुलींवर कोणतेच संकट येण्याची शक्यता नाही.” असा मनाशी विचार करून व मनातले सने खाहस एकचटून तिमां मुलींना, त्यांच्या दाईता आणि शंभर नोकरांचाकरांना बरोबर घेऊन तो उद्यानात आला आणि स्वतः त्यांच्या बरोबर असला.

मुलींच्या चारी बाजूला शंभर नोकर पाहारा बेत बसले होते. इतक्या दिवसांनी उषःकळा हवेत आल्याचा सर्वांना आनंद आला. मुली आनंदाने उडघा मारू लागल्या. त्यांना नाचत खगडत असलेल्या पाहून राजाला स्वर्गसुख मिळाल्यासारखे आले.

इतक्यात पूर्वी कधी ऐकले नाही की कधी पाहिले नाही असे एक मोठे चक्री वादळ एकाएकी आले. जमिनीपासून

भेटतील. त्यांचा या कैदेतून सुटका मिळेल. इतके दिवस, लागोपाठ तीन वर्षे त्यांना भुवारातल्या वाड्यात निश्चितपणे मी ठेवू शकलो ही काय सामान्य गोष्ट झाली? आता मिण्याचे काही कारण उरले नाही. आणखी चार दिवस, फक्त चार दिवस सुरक्षितपणे निघून आतील आणि कुंडलीतल्या विष्णासंकटातून त्यांची सुटका होईल. मायलेकींची बेट होईल. राजा या विचारात थोडाबेळ स्वतःला विसरून गेला.

त्या मनःस्थितीत राजा गुप्तमार्गाने मुलींना भेटायला भुवारातल्या वाड्यात आला. तो जगदी शेवटचा दिवस होता. त्या भूगृहात दुसऱ्या दिवसापासून राहण्याची

जाकासापर्यंत पुढीचे लोट उठले. सर्वांनी एक शब्दभरून बोंबे मिटले. पुन्हा बोंबे उचलून पाहताना तर तीन घारी झाल्या आणि तिघां मुलींना उचलून उकल जख-लेल्या जाकासात दिसल्या. ते पाहून राजा बेभूळ होऊन पडला. बाईनी राजाला शुद्धीवर आणण्यासाठी बुर प्रयत्न केला. शंभरचे शंभर नोकर त्या घारी उडाल्या होत्या त्या दिशेला पळत निघाले.

राजाने शुद्धीवर वेतांच विचारले की नोकर लगळे कोठे गेले? त्याच वेळी ते परत येत असलेले दिसले. ते काही करू शकले नव्हते. मुलींचा शोध न लागल्यामुळे त्यांचे चेहरे उतरलेले होते. बरोबर तीन वर्षांपूर्वी राजाने जी कल्पित गोष्ट रचून राणीला व सर्वांना सांगितली होती ती अक्षर अक्षर त्याच्या डोळ्यांसमोर पडली होती. त्यामुळे राजा दमातल्या मनात स्वनिंदा करू लागला.

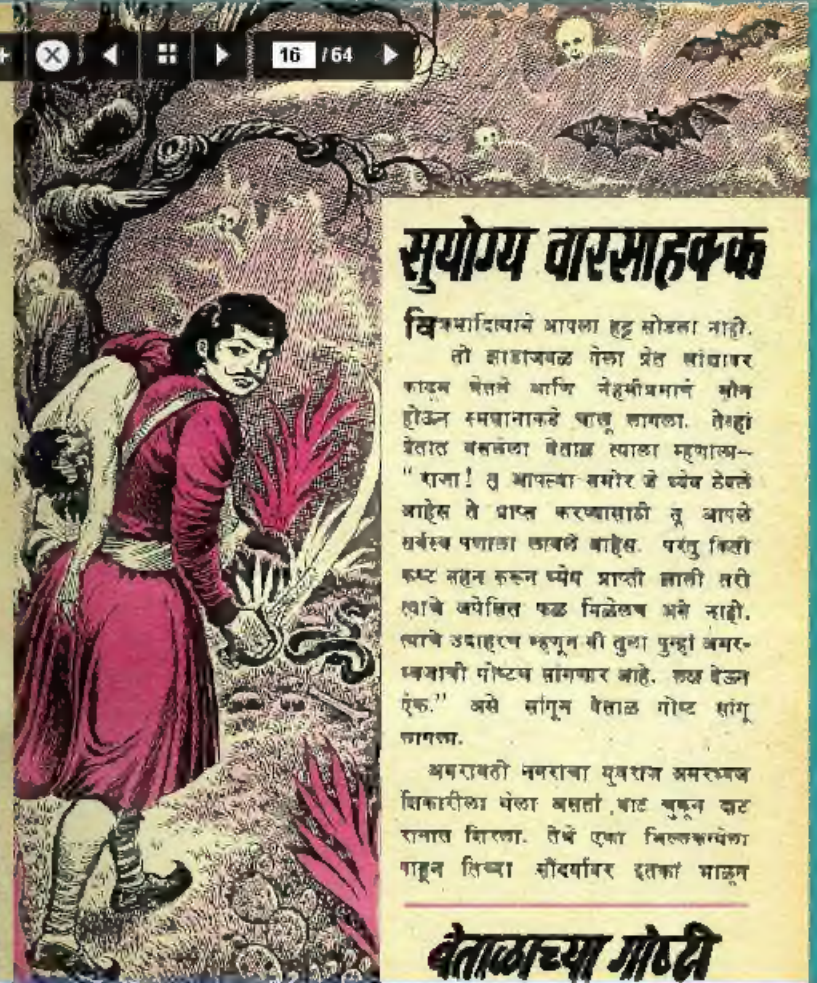
“आज हे बडकार होते, म्हणूनच रवा दिनची माझ्या कोणत्या तरी कुण्ड ग्रहाने

म [Fullscreen] 127 X 16 / 64 बघिंयात तो सारला. म्हणतात ना, दमा-च्या मनात जे असते ते देव आपल्या तोंडी बघविता’ अगदी तसेच झाले.” असा तऱ्हेने निरनिराळ्या प्रकारे राजा मनातल्या मनातच स्वतःची निंदा करीत होता.

विचित्रिस्थिती जे बदलते तेच पडते! हेच सारे ठरले. कोणत्या तरी अतीत क्षणीच्या प्रत्येकमुखेच माही का राजाना मुलींना बाहेर घेऊन बायची बुडी जाली? त्या विवसापर्यंत त्याने मनाला किती घट्ट जाब-झूज ठेवले होते. परंतु ऐन वेळी त्याच्या बुडीने त्याच्याशी दगा केला. म्हायचे ते झाले.

आतां राणीजबळून सगून टेंवण्यासारखे तरी काय उरले होते? म्हणून राजा आपल्या नोकरांबाकरांबरोबर राजबाडघात गेला आणि त्याला बोलवत नव्हते तरी योद्धेक्यात असले ते सांगून मोकळा झाला. राजा व राणी दोघे दुःखसागरात बुडून गेले.

(समाप्त:)

सुयोग्य वारसाहक्क

विविधादिव्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

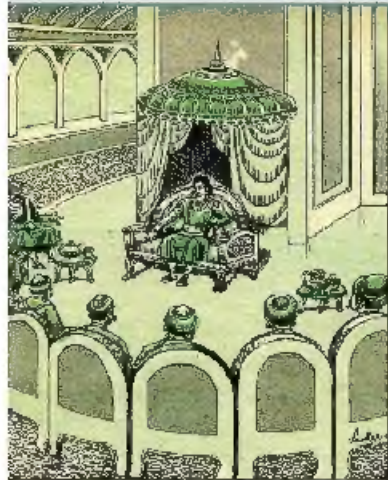
तो शाहाजबळ गेला प्रेत सांघावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे झोप होऊन स्मरानाकडे पाहू लागला. तेव्हा वेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—

“राजा! तू आपल्या समोर जे ध्येय ठेवले आहेस ते प्राप्त करण्यासाठी तू आपले सर्वस्व पणाला लावले आहेस. परंतु किती कष्ट तहन करून ध्येय प्राप्ती जाली तरी त्याचे जपेलित फळ मिळेलच असे नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला पुन्हा अमर-ध्वजाची गोष्टच सांगणार आहे. लख रेऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

अबरावली नगराचा युवराज अमरध्वज शिकारीला घेला असता, वाट चुकून सट रानात सारला. तेथे एका विलकक्येला पाहून तिच्या सौंदर्यावर इतका भाऊन

वेताळाच्या गोष्टी

वाटे, म्हणून ती त्याला नेहमी आपल्या महालातच अडकवून ठेवण्याचा प्रयत्न करी. अमरध्वजला वाटे की तिच्यात हळूहळू थोडा बदल होईल. म्हणून तो तिच्या महालात राहू लागला. ती चार चौपाय मिसळून हंसू खेळू लागली बासाठी तोच प्रयत्न करीत होता. परंतु त्याला आपल्या प्रयत्नात अपेक्षितप्रमाणे यश मिळेलसे वाटेना.

अमरध्वज नेहमी अंतःपुरात राहात असल्यामुळे राज्यकारभाराची सर्व कामे मंत्र्यावर व त्याच्या विश्वासावर सोडून द्यावी लागली. परंतु हे सर्व प्रजेच्या हिताचे नव्हते.

अशा परिस्थितीत शेंजाराच्या राजाने अमरावती राज्यावर स्वारीची तयारी सुरू केल्याचे अमरध्वजाला कळले. तेव्हा तो अंतःपुरा बाहेर आला. त्याने आपल्या मंत्रिमंडळाची सभा बोलावून आलेल्या सकटाला कसे तोंड द्यायचे विचारले.

त्या वेळी भिल्ल तरुणी त्याचा शीव काढीत मंत्रिमंडळाच्या समेत येऊन दाखल झाली आणि म्हणाली—“इतका वेळ मला एकटोला सोडून तू इथे बसला आहेस? बल, जाऊ या!” असे म्हणत तिने त्याचा हात धरून त्याला बाहेर ओढून नेले.

चकित झाली. काही डोळे मिजकावून हंसली. अमरध्वजचा तो अपमान होता. तो तिच्या बरोबर अंतःपुरात गेला आणि तिला खूप रागावून म्हणाला—“मी इतके विनम्र तुला काही नोष न्हावा बासाठी, केलेले सर्व प्रयत्न व्यर्थ झाले. मी फक्त तुझा नवराच आहे का? या देशाचा सुवर्णसुता आहे. आज तू त्यांच्यातमोर माझी मान खाली केलीस, उद्यां बरोबरीच्या राजपुरुषांमध्येसुद्धा माझा अपमान होण्याची क्षमता आहे. मी तुझ्या सौंदर्याच्या मोहाला बळी पडून तुला राजवाड्यात बंकेन आलो त्याची फळे पुष्कळ चाखली. परंतु तुझ्यात काहीच बदल पडवून आणू शकलो नाही.”

तो काय म्हणतो आहे, आपली काय चूक झाली, हेदेखील तिला कळेंना. त्याला आलेला राग पाहून ती वेदधासारखी त्याच्या तोंडाकडे फक्त पहात राहली.

त्या दिवसापासून अमरध्वज फक्त रात्रीच्या वेळी तिच्या महालात जाऊ लागला. दिवसा तो तिच्या कुटीस पडत नाहीसा झाला. त्याच्यावरची राज्यकारभाराची जबाबदारीसुद्धा बरीच वाढली होती. त्यानंतर शत्रूंनी मोठे युद्ध झाले. त्या युद्धात अमरध्वजाने शत्रूला पिटाळून लावले व पुन्हा त्याला रोके वर काढतां

येणार नाही अशी त्याची खोब मोडली. नवऱ्याचे जाणे येणे कधी झालेले पाहून भिल्ल तरुणीला आपल्या सभोवतीच्या वातावरणाची घृणा वाटू लागली. तिच्यात झालेला बदल अमरध्वजाच्या लक्षात आल्याशिवाय राहला नाही. या नवीन जीवनात ती समस्त व्हायची तर दूरच, तिच्यावर त्याचा काही एक परिणाम झाल्याची चिन्हेसुद्धा दिसत नाहीशी झाली. तिला भिल्लांच्या वस्तीतून बाहेर येऊन आल्याबद्दल त्याला फार वाईट वाटू लागले. त्याला तिची कीर्त आली. त्याने तिला पुन्हा भिल्लांच्या वस्तीत पाठवायचा विचार केला, परंतु ती बरोबर होती.

अमरावतीला दर वर्षी दसऱ्याचा उत्सव मोठ्या थाटाने होत असे. त्या वेळी मोठी जवा भरे. निरनिराळ्या नंदाजीदीचे कार्यक्रम होत. सर्वात महत्वाची चढाओढ किंवा बलप्रदर्शन म्हणजे अमरध्वज एक अत्यंत प्राचीन अशी दगडी गदा घेऊन एका हत्तीशी द्वंद्व युद्ध करी व हत्तीला ठार करी. ती गदा अमरध्वजा-विवाय आणखी कोणाला उचलता येत नसे इतकी ती जड होती. ती गदा घेऊन हत्तीशी युद्ध करणे म्हणजे सामान्य गोष्ट नव्हती.

दसऱ्याच्या उत्सवप्रसंगी या खेपेस अमरध्वज आपल्याबरोबर घेऊन पहायला

वधी लोक उत्सव पहायला जमले होते. ती विशाल जनसमुदाय पाहून भिल्ल कन्या चकित झाली व म्हणाली—“आम्ही देखील मोठमोठ्या जत्रा भरवितो, परंतु इतके लोक कधी जमत नाहीत.”

“हे सर्व लोक माझा पराक्रम पाहण्यासाठी जमतात. तू असे बलप्रदर्शन पूर्वी कधी पाहिले नसतील. थोड्याच वेळात तुला दिसेल.” अमरध्वज म्हणाला.

प्रदर्शन पाहण्यासाठी आलेल्या राज-घराण्यातल्या लोकांना नसण्यासाठी उंच जागेवर व्यवस्था करण्यात आली होती. अमरध्वजाने पटांगणात पाऊल टाकल्या बरोबर प्रजेने टाळ्या वाजवून त्याचे स्वागत केले. त्याने बगडी गदा सहज उचलली. त्यानंतर एका मदोमस हत्तीला त्याच्यासमोर आणण्यात आले. हत्ती आणि अमरध्वज यांचे परस्परंशी भयंकर युद्ध झाले. हत्ती जोरजोराने घांकार करीत जखल्या सोंडेत अमरध्वजाला पकडण्याचा प्रयत्न करीत होता. परंतु त्याच्या पकडीत न येता अमरध्वजाने हत्तीला ठार केले.

अमरध्वजावर प्रजेने पुष्पवृष्टी केली. त्याने आपल्या बायकोकडे पाहिले तेव्हा ती खडबदात हसली. जवळ येऊन त्याने विचारले—“का हसलीस?”

विलास की तुझा प्रजा आनंदाने पुष्पवृष्टी करते आहे?” तिने विचारले.

“ती दगडाची गदा उचलणे कोणा मानवास शक्य नाही. मी ती गदा फक्त उचललीच नाही तर ती घेऊन एका हत्तीला ठार केले. हे शक्य करण्यासारखे नाही का?” अमरध्वजाने विचारले.

“ती गदा कोणाला उचलता येणार नाही, असे म्हणतोस?” तिने विचारले.

“जे उचलणारास मी आपले राज्य देईन.” अमरध्वज म्हणाला.

भिल्ल तरुणी आश्चर्यचकित होऊन म्हणाली—“ती उचलण्याची शक्ती असलेले आमच्या गावात अनेक आहेत.”

“आहेत तर जाऊन बोलवून घेऊन ये. जा नोब, आताच घेऊन ये बोलवून ही गदा उचलून दाखविणाराला. घेऊन आली नाहीस तर माझ तू परत येण्याची गरज नाही.” अमरध्वज आपल्या भिल्ल बायकोला म्हणाला.

त्याने बायकोला तिच्या भिल्लंभ्या वस्तीत पाठवून दिले. ती परतआली नाही. पंधरा वर्षे लोटली. दरवर्षी दसऱ्याचा उत्सव जत्रा व नंदाजीदी होत राहिल्या.

सोळाव्या वर्षी दसऱ्याला त्याने बगडी गदेने एका हत्तीला ठार केले. त्या वेळी

प्रेक्षकांपैकी एका भिल्ल तरुणाने पुढे येऊन विचारले—“महाराज! मी एकदा ती बगडी गदा उचलून पाहू का?”

अमरध्वजाने त्या मुलाकडे फक्त एकदाच पाहिले व म्हणाला—“पहा, कदाचित तुला उचलता येईल ही. ती उचलून दाखविलीस तर मी माझे राज्यच तुला देईन.”

कसेच तो भिल्ल तरुण पुढे आला आणि त्याने ती गदा उचलून परगार फिरवून आकाशात उडविली. मुलाचे बळ पाहून अमरध्वज त्याचे कौतुक करू लागला.

तेव्हा भिल्ल तरुणी पुढे येऊन म्हणाली—“पाहिलेत महाराज! आमच्या वस्तीत तुमच्याहून जास्त पराक्रमशाली बोर

आहेत!" अमरध्वजाने आपल्या बायकोच्या रुपात व त्या तरुणाच्या रुपात साम्य असल्याचे पाहून ती मुलगा आपलाच असल्याचे देखील ओळखले. त्याने, अत्यंत आनंदाने आपल्या बायकोचे स्वागत करून, मागे तिचा अपमान केल्याबद्दल तिची क्षमा मागितली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-
"राजा! मला हे कळत नाही की भिल्ल तरुणी तिच्या वस्तीत दगडी गदा उचलणारे अनेक लोक आहेत असे सांगून पंधरा वर्षे कोणाला बोलवून घेऊन गेली नाही आणि अशा तऱ्हेने ती खोटे बोलल्याचे स्पष्ट झाले असूनही अमरध्वजाने तिची क्षमा मागण्याचे कारण काय होते? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर परिणाम मुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची खंभर सकल होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला-"रानटी जालीचे लोक खोटे बोलत नाहीत. इतर लोकांत

जे जास्तच असत. भिल्ल तरुणा खाट वारला नव्हती. तिच्या नवऱ्याच्या बरोवरीची शक्ती असलेले भिल्ल तरुण त्यांच्या वस्तीत होते. परंतु त्यांना आणून नवऱ्याला राज्यव्युत्करणे तिला इष्ट वाटले नसावे. तिचा मुलगा मोठा होऊन बापाच्या बरोवरीचा निघाला तर तोच बापाच्या वारसा हक्काला योग्य ठरेल असे वाटून तिने तो सोळा वर्षांचा होईपर्यंत वाट पाहिली आणि तिच्या वस्तीत नवऱ्याच्या बरोवरीने शक्ती असलेले तरुण असल्याचे तिने सिद्ध करून दाखविले. अमरध्वजाने विचार केला की त्याचा वारसा झालू ठेवण्यास योग्य मुलगा त्या भिल्लणीच्या पोटी जन्मलेला आहे. अशा बायकोचा आपण अपमान केला होता. ते भाडवून त्याने क्षमा मागितली."

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन मंग झाल्या-मुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

वृत्ति देवता

कित्येक वर्षे होऊन गेली चीन देशातल्या एका गावी चँगला नावाचा एक टोप्या विकणारा व्यापारी रहात असे. टोप्या शिकण्याचा धंदा त्याच्या घरात पिढ्यान् पिढ्या चालत आला होता. चँगच्या बापाने त्या घंदात जळोद संपत्ती संपादन केली आणि भरते वेळी ती सर्व संपत्ती मुलाला देत त्याने त्याला टोपी शिवण्याचा धंदा न सोडण्यास बजावून सांगितले.

परंतु चँगला याला टोपी शिवण्याचा धंदा करणे हीनपणाचे वाटले. परंतु तो धंदा सोडून दिला तर वृत्तिदेवतेला कदाचित राग येईल असा विचार करून त्याने ती वृत्ती म्हणजे धंदा सोडला नाही. तो अफिकीरपणे टोप्या शिवू लागला आणि जास्त किंमत मागू लागला. तेव्हा गावकऱ्यांनी खेजार गावच्या बांगला नावाच्या टोपीवाल्याला बोलावून आणले.

बांगला हा टोपी शिवण्याच्या धंद्यात निष्णात होता. तो टोप्यांबरोबर निर- निराळ्या प्रकारच्या पिशव्यासुद्धा शिवात असे. त्याने चँगला याच्या दुकानासमोरच आपले दुकान उघडले. गावकऱ्यांनी त्याच्या दुकानासल्या टोप्या व्याख्या सुखात केली. एकदा चँगला आपल्या दुकानात स्वस्थ पणे बसला असता त्याने समोरच्या बांगला याच्या दुकानात एका साधूला शिस्ताना पाहिले. त्या साधूजवळ सोन्यासारखे बसकणारे एक मृगचर्म होते. ते त्याने बांगला याला दिले व त्याची एक शेंदळी शिवून थायला सांगून तो निघून गेला.

बांगलाने त्या दिवशी सर्व काम संपवून त्या साधूला हवी होती तशी शेंदळी शिवली आणि ती मितीला दांगून ठेवली. दुसऱ्या दिवसापासून बांगला गांव- नावाच्या टोपीवाल्याला बोलावून आणले. कऱ्यांना फुकट टोप्या देऊ लागला व साधू

संन्यास्यांना भेटवान्या देऊ लागला. काल नाहीतर परबा आलेला हा बांगला इतका दानधर्म करू लागला आहे तर त्यास काहीतरी गुपित असले पाहिजे आणि ते काय, हे माहिती करून घेतले पाहिजे असे चंगलाने मनाशी ठरविले.

एके दिवशी बांगलाने आपले दुकान बंद केल्याबरोबर चंगला त्याच्या दुकानाजवळ जाऊन फळपांच्या सांधीतून आत बांगला काय करतो आहे, पाहू लागला. बांगला आत साधूसाठी त्याने ठिकठिकाण तयार केलेली झोळी माडीत होता. त्या झोळीतून सोन्याची नाणी जमिनीवर पडत होती.

चंगलाला स्वतःच्या झोळ्यावर विश्वास नसेना. दुसऱ्या दिवशीसुद्धा पुन्हा तेच दृश्य पाहल्यावर ती झोळी उलटिव्याची पुर्वुंढी चंगलाला झाली.

बांगला कोणत्यातरी कामासाठी दुसऱ्या दिवशी दुकानातून आत गेला असता चंगला बांगलाच्या दुकानात शिरला आणि भिंतीला टांगलेली झोळी काढून घेऊन त्या जागी

आपल्या दुकानात ठेवून आला.

त्या दिवशी काळोख पडल्यावर चंगला आपले दुकान बंद करून वीरून आणलेली झोळी साहू लागला. त्या झोळीतून सोन्याची नाणी तर पडलीच नाहीत, त्याबद्दल चंगल्या घरात ज्या सोन्याच्या काही वस्तू होत्या त्यातल्या काही माहीतग झालेल्या दिसल्या.

चंगला हातास झाला आणि बांगला माथ्याकडे गेला आणि घडलेली गोष्ट सांगून म्हणाला—“तुच माझे या संकटातून रक्षण कर!” बांगलाच्या दुकानात पुष्कळ गर्दी जमली. गर्दीतून तो साधू बाहेर आला आणि म्हणाला—“चंगला! तुला तुझ्या श्रद्धावर भ्रष्टा निष्ठा नाही, आतां तुला ती झोळीच कायमची लागली आहे.” असे सांगून साधू अदृश्य झाला.

त्या दिवसापासून चंगला ती झोळी खांद्याला अटकवून भीक मागू लागला. ‘वृत्ति देवता त्या साधूच्या रूपाने प्रगट झाली होती’ असे लोक म्हणू लागले.

१५४. पांढरा हत्ती

ऐरावत हा पांढरा हत्ती असतो असे म्हणतात. हत्तीत रंग नवलेल्या त्वचेचा “अस्थीनो” नावाचा एक हत्ती वसतो. सगळ्या देवात त्या हत्तीचा फार पवित्र मानतात. अशा हत्तीमध्ये दुर्गाचा आस्था असतो असा त्यांचा विश्वास आहे. चंगलातून हा पांढऱ्या हत्तीचा धरून आणल्यावर बीड पुजारी त्या हत्तीबद्दल बाळग “तु परत आंजलात आऊ नकोस. तेथे तुला सेवा करावयाची नाही. झुळीत पडून राहणे चांगले नाही.” असे म्हणतात. सगळ्यातल्या एका रात्राने, त्याच्या पकडीत न येणाऱ्या सेवकात एक पांढरा हत्ती दिला आणि त्याला पोसता पोसता त्या सेवकाचे दिराळे निघाले.

